

AUŠRA MALKEVIČIŪTĖ

Klaipėdos universitetas

MOTERIŠKOJO PRADO VAIDMUO NIKOLAJAUS BERDIAJEVO FILOSOFINĖJE KŪRYBOJE

The Role of Feminine Origin in Philosophy
of Nikolai Berdyaev

SUMMARY

In the course of the Russian national culture development, two symbols of feminine imagery became prevalent. The symbol of eternal femininity embodies the elements of ancient Russian world outlook: an aesthetic erotized cosmic force, which is responsible for the shaping of human existence. Another symbol is the native motherland. During the lifetime of Nikolai Berdyaev, the two symbols became prevailing and gained distinctive forms of expression in both social and creative fields. Berdyaev viewed this cultural phenomenon with some cautiousness. A deeper study of Berdyaev's works reveals that he perceives existence from aesthetic point of view. He speaks of two cosmic principles: male (rational) and female (irrational), which need harmoniously interact in order to give the historical and metaphysical sense and purpose to human life.

SANTRAUKA

Plėtojantis rusų nacionalinei kultūrai išryškėjo du moteriškumo vaizdinį perteikiantys simboliai. Amžinojo moteriškumo simbolis įkūnija rusų protėvių pasaulėjautos elementus: estetinę erotizuotą kosminę galią, kuri kuria ir formuoja žmogaus būtį. Kitas – gimtosios žemės-motinos simbolis, įprasminęs krikščioniškoje rusų liaudies sąmonėje įsitvirtinusį Mergelės Marijos paveikslą. Nikolajaus Berdijaevio gyvenamuoju metu abu moteriškumo simboliai tapo gyvybingi ir įgavo savitas raiškos formas tiek socialinėje, tiek kūrybinėje plotmėse. Filosofas atsargiai vertino šį kultūrinį reiškinių. Gilinantis į Berdijaevio kūrybą išaiškėja, kad jis į būtį žvelgia pro estetinę prizmę. Abu kosminiai pradai, vyriškasis (racionalus) ir moteriškasis (iracionalus), turi harmoningai sąveikauti, nes tai lemia žmogaus istorinės ir metafizinės raiškos tikslingumą.

RAKTAŽODŽIAI: moteriškumo simbolis, kosminiai pradai, Pasaulio dvasia, laisvė, meilė, kūrybiškumas.

KEY WORDS: symbol of femininity, cosmic principles, World Spirit, freedom, love, creativity.

IVADAS

Nikolajus Berdiajevas [*Николай Бердяев*] didelį dėmesį skyrė rusų tautos charakterio ir papročių, šalies istorijos bei nacionalinės filosofinės minties studijoms.¹ Tiek rusų nacionaliniuose papročiuose, tiek valstybiniame gyvenime filosofas išvelgia ir neigiamų bruožų: inertškumą, konstruktyvaus mąstymo stoką, veiksmų prieštarumą. Berdiajevo pasisakymai minima tema kartais perdėm kritiškai, aštroki. Šitai iliustruoja citata iš mąstytojo straipsnio, skirto aptarti naują Vasilijaus Rozanovo [*Василий Розанов*] knygą *1914-ųjų metų karas ir rusų atgimimas*: <...> „Daugelį Rozanovas patraukia tuo, kad jo rašymo stiliuje, savitam žodžių žaisme jaučiama, tartum, pati motina gamta, motina žemė ir jos gyvybiniai procesai.“² <...> „Pačiose rusų charakterio gėlmėse aptinkamas amžinasis-bobiškumas [*вечно-бабье*], ne amžinasis moteriškumas, o bobiškumas. Rozanovas yra geniali rusų boba, mistinė boba, [nes] jis ignoruoja visas idėjas, *logosą*, aktyvumą ir pasipriešinimą.“³ Taip kritiškumo trūkumą nacionalinės kultūros atžvilgiu interpretuoja Berdiajevas. Ne itin palankiai filosofas vertina savo pirmtakų (Aleksejaus Chomiakovo [*Алексей Хомяков*], Vladimiro Solovjovo [*Владимир Соловьёв*]), amžininkų (Ser-

gejaus Bulgakovo [*Сергей Булгаков*], Pavelo Florenskio [*Павел Флоренский*]) kosmocentrinę pasaulio sampratą, jo nuomone, dėl pernelyg sureikšminto iracionalaus moteriško prado vaidmens. Berdiajevas kosminės būties neapibrėžtumui, jos raiškos stichiškumui priešpriešina tikslingai kuriantį subjektą, asmenybę (Dievą, Žmogų). Kultūrfilosofinio pobūdžio apmąstymuose⁴ jis išreiškia mintį, esą rusų žmogui reikia apvaldyti moterišką prigimtį (tapti disciplinuotais, dalykiškais) ir konstruktyviai planuoti bei vystyti savo šalies kultūrinį, politinį gyvenimą.

Gilinantis į įvairias aptariamo mąstytojo idėjas kyla abejonė, ar aukščiau perteikta pozicija yra reikšminga jo filosofinėje pasaulėžiūroje. Dažnai Berdiajevo samprotavimai neatlaiko jo paties kritikos, išreikštos rusų nacionalinės kultūros ypatumų ir filosofų idėjų atžvilgiu. Tikėtina, kad mąstytojas buvo stipriau veikiamas rusų kultūrinės tradicijos nei šitai galėjo įsisąmoninti. Hermeneutinis interpretacijos būdas leis nustatyti kultūrinės ir vidinės priežastis, lėmusias nevienareikšmį Berdiajevo požiūrį į moterišką kosminį pradą, ir atskleisti šio prado vaidmenį jo filosofinėje pasaulio sampratoje.

SIMBOLINIS MOTERIŠKUMO VAIZDINYS RUSŲ NACIONALINĖJE TRADICIJOJE

Rusų protėvių, slavų genčių mitologijoje randamas aiškinimas⁵, esą slavai nėra tiesioginiai pasaulio kūrėjų (dievo Rod [*Род*])⁶ palikuonys. Jie kilo iš deivės

Roženicos [*Роженница*].⁷ Buvo tikima, kad Roženica lankydamo, sergėdamo gimdyves ir gimusį kūdikį, jam skirdavo likimą. Amžiams bėgant deivės atliekamos

funkcijos išsiplėtė. Buvo manoma, kad Roženica įspėja žmogų apie gresiančias nelaimes, bėdas ar ligą, saugo jo turtą ir šeimą. Žemdirbiai tikėjo, kad ši deivė globoja gamtos gėrybes, derlių. Matriarchatinį žmonijos kultūros tarpsnį atspindintis slavų genčių mitologinis pasakojimas leidžia manyti, kad rusų nacionalinės kultūros šaknys siekia gilią istorinę praeitį. O tai, kad brandžiaisiais viduramžiais rusų liaudies papročiuose dar buvo gąjį aukščiau įvardyta religinė pažiūra, byloja šio krašto žmonių prierašumą prie gamtos, emocinį susisaistymą su ja. Šį reiškinį iliustruoja keletą šimtmečių gyvavusio (XII–XIV a.) strigolninkų [*стригольники*] religinio judėjimo⁸, kuris buvo paplitęs Šiaurės Rusijoje (Novgorodo žemėse), ideologinės nuostatos. Čia išreiškiama mintis, kad „gimtoji žemė“⁹ gali atleisti ir išvaduoti žmogų iš nuodėmių. Jis turįs garbinti žemę melddamasis laukuose, miškuose ar kitose atvirose vietose. Strigolninkai netgi miegodavo ant jos, kad pajustų žemės-motinos antgamtinių galių poveikį.

Ilgaamžis „gimtosios žemės“ garbinimas sietinas su tam tikromis istorinėmis aplinkybėmis. Dauguma genčių ir tautelių iki prijungimo prie Rusijos valstybinės teritorijos (XVI–XVII a.) buvo klajoklės. Jų fizinė egzistencija priklausė nuo gamtos teikiamų gėrybių ir prieglobsčio, todėl žemės-motinos kultas, susijęs su jos, kaip maitintojos ir globėjos, garbinimu, atitiko šių žmonių gyvybinius poreikius. Nikolajaus Arsenjevo [*Николай Арсеньев*] pastebėjimu,¹⁰ vizualinis Rusijos žemių patrauklumas turėjo stiprią įtaką tautos protėvių požiūriui į pasaulį formavimuisi. Čia estetiniai kriterijai vy-

ravo vertinant ne tik natūralų grožį, bet ir socialinę bei ūkinę veiklą. Šio krašto žmogus gebėjo pajusti buities grožį, sukilninti paprastą fizinį darbą. Tikėtina, kad neaprepiama Rusijos žemių platybė, jos kraštovaizdžio spalvinė įvairovė sąlygojo senųjų krašto gyventojų estetinių žavėjimąsi juos supančiu pasauliu. O nenusakomas žemių grožis ir didybė kėlė šiems žmonėms pagarbią baimę, taip pat sudarė galimybes jiems išgyventi darnos su gamta, visata jausmą. Šią tautos ypatybę rusų kalbos leksikoje išvelgia Anna Wierzbicka. Ji rašo: „rusų žmogui reikalingas asmeninis, intymus ryšys su visa jį supančia aplinka.“¹¹

Kadangi daugelį šimtmečių Roženica atliko reikšmingą vaidmenį rusų liaudies gyvenime, tai čia įsitvirtinus krikščioniškai pasaulėžiūrai jos funkcijos buvo priskirtos Dievo Motinai Marijai. Žmonės tikėjo, kad dėl bendražmogiškos prigimties Marija geriau supranta jų vidines kančias ir abejones, moralinius suklydimus. Jėzus Kristus yra dieviškos kilmės. Jam nesuvokiami vidiniai žmogaus prieštaravimai. Marijos pasiaukojimas Sūnui, kai šis gyveno žemėje, tikintiesiems bylojo stiprų jos motinystės jausmą, besąlygišką meilę ir gilų tikėjimą. Vėliau Dievo Motina įgavo dvasinės žmogaus globėjos, patarėjos funkcijas. Rusų liaudies kultūroje ji tapo vidinio moters grožio ir gyvenimo išminties simboliu, nors oficialus Rytų Bažnyčios mokymas skelbė ne Mariją, o Jėzų Kristų esant dvasiniu žmonijos vadovu, moraliniu idealu.

Dievo Motinos psichologinis portretas darė pastebimą įtaką moteriškumo sampratos formavimuisi rusų liaudies kultūroje XVIII–XX a. pr. Relinginga ir

atviraširdė, nuoširdžiai mylinti vaikus, supratinga ir miela – savybės, kuriomis rusų literatai, mąstytojai apibūdina savo aukles [няня]. „Rusiškoji *niania* buvo nuostabus Senosios Rusios reiškiny. Ji pasižymėjo karštu pravoslavų tikėjimu, nepaprastu gerumu ir rūpesčiu, savigarba,¹² – rašo Berdiajevas autobiografijoje. Jo manymu, meilę rusų liaudies dvasinei kultūrai aristokratų vaikai pajusdavo auklės pastangų dėka. Arsenjevas panašiai apibūdina XIX a. kaimo moterį: „kultūringoje rusų šeimoje moteris – centras, susiejantis šeimos narius į vieną visumą ir sąlygojantis jų įvairialypį bendravimą. Ji linksma ir švelni saulutė šio mažo pasaulio danguje.“¹³

Realistinės literatūros atstovai Fiodoras Dostojevskis [Фёдор Достоевский], Levass Tolstojus [Лев Толстой] įvardytus rusų moters, žmonos ir motinos, bruožus perkelia į savo literatūrinių personažų portretus. Pvz., Dostojevskio romane *Broliai Karamazovai* abi Fiodoro Karamazovo žmonos buvo vaizduojamos jaunutės, angeliško veido, mielos ir švelnios, pasiryžusios pakeisti savo ir vyro gyvenimą, kartu įveikti sutuoktinio ydas, nesėkmes. Tolstojus minėtą rusų moters paveikslą įkūnijo romane *Ana Karenina*. Ana – puikiai išsilavinusi, rafinuotų manierų, visa širdimi atsidavusi savo sūnui. Ji santūri, susitaikiusi su likimu. (Ši reiškinį žymi sąvoka *smirenije* [смирение]¹⁴. Tai – esminė pravoslavų dorybė). Moteris rūpestingai atlieka namų šeiminkės pareigas, ištikima sutuoktiniui, kuriam, nepaisant jų pomėgių ir interesų skirtumo, emocinio šaltumo vienas kitam, rodo ypatingą pagarbą. Rusų kalbos sąvoka *žalost* [жалость],¹⁵ žyminti gailestingą

meilę ir altruistinį rūpinimąsi kitu asmeniu, pasak Wierzbickos, tradicinėje rusų kultūroje dažnai vartojama emociškai savitam žmonos santykiui su sutuoktiniu nusakyti. „Ši sąvoka taip pat perteikia atitinkamame kontekste ją vartojančio asmens dorybingumą, tad ji neša moralinę žymę.“¹⁶ Minėtos lingvistės nuomone, tapačią prasmę perteikiančios anglų kalbos sąvokos nėra. Gailesčiui išreikšti vartojamas žodis *regret*¹⁷. Juo norima pasakyti, kad asmuo gailisi dėl savo žodžių, elgesio, kuris kitam žmogui sukėlė nemalonius išgyvenimus. Tuo tarpu rusiškai asmens atsiprašymas, pripažįstant savo kaltę, išsakomas sąvoka *izvinit* [извинить]¹⁸, o gailesčiui išreikšti dėl kitą žmogų ištikusios nelaimės ar ligos vartojamas žodis *sočustvije* [сочувствие]¹⁹.

Vakarų tradicinėse krikščioniškose visuomenėse moters socialinis vaidmuo buvo formuojamas remiantis motinystės ir namų šeiminkės priedermėmis pabrėžiant moralinį jų išpildymo aspektą. Šia prasme Rusija nebuvo išimtis. Tačiau kiekvienos tautos pasaulėjauta, gyvenimo būdas ir nacionaliniai charakterio bruožai krikščioniškoms religinėms ir moralinėms nuostatoms, elgesio modeliams suteikia savitą kultūrinį atspalvį. Rusų kultūrinėje tradicijoje susiklostęs emociškai glaudus socialinės bendruomenės narių ryšys, nulemtas moralinių įsitikinimų ir papročių, sudarė galimybę moteriai daryti įtaką tiek savo šeimos, tiek bendruomenės narių gyvenimui. Pamaldi, rūpestinga ir ryžtinga moteris, naudodamasi savo teigiamu įvaizdžiu bendruomenėje, galėjo viešai paskelbti ne tik svetimų žmonių daromas skriaudas šeimai, bet ir artimųjų ydas (girtuok-

lystę, smurtavimą, tinginystę ir pan.), su kuriomis ji viena nepajėgia „kovoti“. Gerbiamos bendruomenės moterys psichologiškai palaikydavo kenčiančią šeimą, esant reikalui, sukviisdavo bendruomenės narius, kad šie padėtų nudirbti ūkio darbus. Iškeltą konkretaus asmens problemą minėtos moterys svarstydamo viešai: kaimo bendruomenės akivaizdoje surengdavo jam moralinį „teismą“ ir priversdavo atgailauti, duoti pažadą pakeisti gyvenimo būdą. Nepaisant patriarchalinės šeimos sanklodos, moteris, o ne vyras atliko reikšmingą vaidmenį kuriant šeimos moralinį įvaizdį rusų kaimo bendruomenėje.

Santūrus lietuvių būdas, menkas pakantumas tiems, kurie neįtelpa į socialinio gyvenimo normas, lėmė šeimyninio gyvenimo uždaramą. Ištekėjusi moteris, susidurianti su panašiomis problemomis, patarimo ar paguodos galėjo kreiptis tik į artimiausius šeimos narius, savo motiną ar seseris. Kaimo bendruomenė vidinių šeimos nesklandumų atžvilgiu likdavo pasyviu stebėtoju ir tiesioginės įtakos asmens gyvenimui nedarė (nebent įtakingi žmonės: kunigas, mokytojas, žolininkė). Socialinį šeimos statusą bei moralinį jos įvaizdį lemdavo vyro išsilavinimas, profesiniai gebėjimai ir asmeninės savybės, nes viešojo vietoje papročiai iš moters reikalavo būti santūriai ir kukliai. Kantriai ir tyliai ji turėjo kęsti situoktinio ydingus polinkius, dėl jų prarastą gerą šeimos vardą, finansinį nepriteklių.

Skirtingus tradicinės rusų ir lietuvių visuomenės lūkesčius vyro ir moters atžvilgiu iliustruoja abiejų tautų pasakos, pvz., *Eglė žalčių karalienė* ir *Vasilisa Gražioji*. Lietuvių pasakoje Eglė vaizduojama

jauna, kukli, naivi, apsupta artimųjų dėmesio, jų globojama. Moters gyvenime lemtingus sprendimus priima vyrai: žaltytys Žilvinas, Eglę išsirinkdamas žmona, tėvas ir broliai, nužudydami netinkamą žentą, svainį. Tvirtas patriarchalines tradicijas puoselėjanti lietuvių tauta vyrišką pradą sieja su socialine ir fizine galia, autoritetu, kuris jaučiasi atsakingas už moters, šeimos, bendruomenės saugumą. Tik ekstremalios gyvenimo aplinkybės (situoktinio Žilvino mirtis) Eglei sudaro galimybę įgyti savarankiškumo, atsiskleisti kaip asmenybei. Moteris pasirodo esanti tvirto būdo, griežta motina, ištikiama žmona (lieka amžinai gedėti savo vyro). Papročių nulemtą socialinį moters pasyvumą, bejėgiškumą atsveria jos vidinė stiprybė. Tokią pat lietuvių moters charakteristiką randame ir XIX pab.–XX a. pr. rašytojų realistų kūrinuose. Rusų pasakoje Vasilisa vaizduojama taip pat jauna ir graži, geraširdė, tačiau, nepaisant amžiaus, sumani ir išmintinga, drąsi ir veikli. Vasilisa pati išsirenka caraitį Ivaną kaip širdies draugą, gynėją ir bendražygi, moteriškomis gudrybėmis patraukdama jo dėmesį. Aplinkybių sąlygotas kilnus jos tikslas – įveikti caro valdose glūdintį blogį (septyngalvį slibiną, Košėjų nemirtingąjį ir senę raganą) skatina Vasilisą atskleisti savo gebėjimus, veikti ryžtingai. Intuityviai įžvalga ir įtaiga, sumanumu ji suburia geranoriškus žmones bei gyvūnus šiam tikslui pasiekti, kovoje palaiko savo mylimąjį. Moteriškas Vasilisos žavesys ir įžvalgūs sprendimai čia pateikiami kaip atsvara vyriškai Ivano narsai ir impulsyvumui – šitai sukuria dviejų pradų, vyriškojo ir moteriškojo, darnios sąveikos vaizdinį. Šios pa-

sakos atspindi moters raiškos ribas, egzistavusias istorinėje realybėje: lietuvių pasakos herojė vaizduojama šeimos rate, rusų – pateikiama visos bendruomenės gyvenimo kontekste.

Apžvelgiant rusų nacionalinėje tradicijoje susiformavusį moteriškumo vaizdinį, galima išskirti du simbolius, atspindinčius skirtingus tautos kultūrinės raidos tarpsnius – ikikrikščioniškąjį ir krikščioniškąjį. Rusų protėvių pasaulėjautą perteikia *amžinojo moteriškumo* simbolis, kurį reprezentuoja Vasilisa Gražioji. Čia pabrėžiamas estetiškas erotinis moteriško prado raiškos aspektas. Šiam pradui suteikiama kosminė galia kurti, formuoti žmogaus likimą. Antra-

sis simbolis – *gimtosios žemės-motinos*, įkūnijantis nepaprasto sielos tyrumo moters savybes: motinišką rūpestį artimųjų dvasine ir fizine gerove, aukojimąsi dėl kilnių dorinių idealų. Šis simbolis perteikia Dievo Motinos Marijos paveikslą, įsitvirtinusių rusų tautos kultūrinėje sąmonėje.

Abu moteriškumą reprezentuojantys simboliai atgyja ir į kultūrinės aukštumas iškyla XIX a. pab.–XX pr. Rusų renesanso menininkų ir mąstytojų kūrinuose jie įgauna savitas raiškos formas. Pvz., Solovjovas analizuojamo vaizdinio elementus perteikia Sofijos filosofiniame symboleje. Ji reiškiasi kaip Grožis, Tiesa ir Meilė dieviškoje ir žmogaus būtyse.

ESMINIAI MOTERIŠKOJO PRADO RAIŠKOS ASPEKTAI FILOSOFINIUOSE BERDIAJEVO SAMPROTAVIMUOSE

Istorinių aplinkybių ir filosofinių mąstytojo ieškojimų sąsajos

Įvairiose rusų kultūrinio ir intelektualinio gyvenimo plotmėse garbinamas iracionalus moteriškas pradas neišvengiamai Berdiajevą įtraukė į šį vyksmą. Konkrečios, su minėtu reiškiniu susijusios aplinkybės darė įtaką filosofo asmeninei patirčiai ir jos refleksijai. Svarbiausias iš aplinkybių apibūdinsiu.

XX a. pirmasis dešimtmetis pasižymėjo įvykių gausa, lėmusia Rusijos socialinio politinio gyvenimo intensyvumą. Pralaimėtas karas su Japonija (1904–1905 m.) ne tik gerokai sumenkino Rusijos įtaką Tolimuosiuose Rytuose, bet ir parodė jos ryškų karinį ir ekonominį atsilikimą. 1905–1907-ųjų spontaniška darbininkų revoliucija, prasidėjusi po taikios

jų demonstracijos Peterburge sušaudymo, suardė socialinį stabilumą visoje šalyje. Permainingas laikotarpis daugumai Rusijos gyventojų neleido jaustis saugiais, jie ieškojo įvairių būdų nežiniai ir baimei dėl rytdienos įveikti. Didžiųjų šalies miestų gyventojai, aristokratai ir miestelėnai, ėmė aktyviai domėtis okultizmu, magija, gilintis į krikščioniškąją mistiką. Kaimo bendruomenėse sustiprėjo Dievo Motinos kultas, kurį papildė nekrikščioniškos mistikos ir magijos elementai. Šioje srityje neatsiliko ir Nikolaus II dvaras, priglaukęs prastos moralinės reputacijos vienuolį, aiškiaregį Grigorijų Novyčą [*Григорий Новых*], pasivadinusį Rasputinu.

Aprašomuju metu (1904 m.) Berdiajevas persikėlė gyventi į Peterburgą, kur susipažino su savo gyvenimo drauge Li-

dija – „giliai religinga, nepaprastai dvasinga moterimi“²⁰ – turėjusia reikšmingą įtaką mąstytojo religinės ir filosofinės pasaulėžiūros formavimuisi. Jie kartu lankėsi to meto kultūriniam elitui priklausančiame D. ir Z. Merežkovskių [*Думитрий, Зинаида Мережковские*] salone. Čia ne tik buvo rengiamos diskusijos religinėmis temomis, bet ir imituojamos krikščioniškos religinės apeigos. Autobiografijoje Berdiajevas pabrėžia²¹, kad jam nepatiko salono šeimininkų perdėtas dėmesys kūniškumui, ritualų erotizavimas, abejingumas krikščioniškomis moralinėms vertybėms (pvz., galeistingumui). Taip pat filosofui buvo nepriimtina interpretacija Friedricho Nietzsches kūrybos, kuri tuo metu tapo itin populiaru tiek Rusijoje, tiek Vakaruose. Buvo aiškinama, kad Nietzsche metė iššūkį pasenusioms Vakarų kultūros moralinėms normoms, išaukštindamas dionisiškąjį žmogaus pradą: gaivališkumą, atsidavimą aistrų ir geidulių proveržiams. Berdiajevo nuomone, to meto Peterburgo menininkus ir filosofuojančius mistikus domino ne žmogaus būties problemų svarstymas, o netradiciniai pojūčiai, troškimas susiliesti su kosmine dvasia ir patirti mistinį visavienybės jausmą.

Šis gyvenimo tarpsnis mąstytojui buvo svarbus tuo, kad visuotinis susidomėjimas įvairiais neapčiuopiamais reiškiniais jį paskatino gilintis į fundamentalius metafizinius klausimus, sudarė sąlygas jam bręsti kaip krikščioniui – „Peterburgo laikų srovės, kurioms aš priešinausi, pastūmėjo mane religingumo link,“²² – rašo Berdiajevas. Nepaisant sąmoningo mąstytojo siekio atsiriboti nuo iracionalios aplinkos asmeniniame

gyvenime, šio reiškinio elementai prasi-
veržė į jo filosofinę kūrybą.

Metafizinis moteriško prado raiškos aspektas

Ikiistorinį žmonijos būvį mąstytojas apibūdina kaip chaotišką dėl jos nesugebėjimo naudotis absoliučia laisve. Šitai lėmė metafizinės žmogaus būties skilimą, poliarizuotos istorinės būties radimąsi – erdvės ir laiko, gėrio ir blogio, vyro ir moters. „Žmonija – kosminis būties centras, aukščiausias jos pakilimo taškas, Pasaulio dvasia kolektyviai [*ко-борно*] atitolo nuo Dievo.“²³ Čia ikiistorinę žmogaus būtį Berdiajevas tapatina su kosminiu moterišku pradą – Pasaulio dvasia. Mąstytojas negatyviai vertina ne iracionalumą – esminę Pasaulio dvasios savybę, o metafizinės žmonijos nesugebėjimą tinkamai jį išreikšti. Gebėjimą naudotis absoliučia laisve, kuri taip pat yra prigimtinis Pasaulio dvasios bruožas, Berdiajevas suvokia kaip unikalų, naujos būties (daikto) kūrimą.

Pasaulio dvasia nėra vienareikšmis filosofinis konstruktas. Jis galėtų būti traktuojamas kaip simbolis, kuris Berdiajevo filosofijoje reiškia metafizinę žmoni-
ją, neapibrėžtą ir savarankiškai kuriančią kosminę galią, istorinės žmonijos pramo-
tę, makrokosmosą, aukščiausias žmo-
gaus vertybes (laisvę, tiesą, grožį, meilę). Šitai leidžia mąstytojo samprotavimuose iš-
žvelgti rusų kultūrinėje tradicijoje įsitvir-
tinusio simbolinio moteriškumo vaizdi-
nio įvairius aspektus. Pvz., mitologinės slavų genčių pramotės Roženicos funk-
cijas galima gretinti su Pasaulio dvasios atliekamam vaidmeniu filosofo metafizi-

koje. Čia ji pateikiama kaip istorinės žmonijos kūrėja ir globėja.

Dvasinės žmogaus prigimties sąlygotas ryšys su Pasaulio dvasia nulemia jo istorinio buvimo tikslą ir uždavinius: suvokti tikrąją žmogaus prigimtį ir paskirtį, kūrybiškai veikiant harmonizuoti energetinių pradų veikimą savyje bei pasaulyje ir taip atstatyti ikiistorinį žmoni-

jos būvį, t.y. tapti kokybiškai nauju žmogumi. Berdiajevo požiūris į Pasaulio dvasios ir istorinio žmogaus ryšį atspindi psichologiškai reikšmingą asmens gyvenimo aspektą: vaiko atsiskyrimą nuo motinos (tėvų), siekiant tapti savarankišku. Įveikęs šią užduotį, psichologine prasme asmuo tampa lygiaverčiu tėvams, t.y. suaugusiu, brandžia asmenybe.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Rusų tautos kultūrai ir filosofinės minties istorijai Berdiajevas skyrė nemažai kūrinių. Įvardysiu tuos, kurie filosofo gyvenamuoju metu sulaukė didžiausio intelektualios bendruomenės susidomėjimo: *Новое религиозное сознание и общественность* (Москва: Канон+, 1999), *О русской философии* (Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1991, Т. 1–2.), *О характере русской религиозной мысли XIX века*, (Москва: Мысль, 1990, Т. 2.), *Смысл истории. Опыт философии человеческой судьбы* (Москва: Мысль, 1990), *Субъективизм и индивидуализм в общественной философии* (Москва: Канон+, 1999), *Судьба России* (Москва: Мысль, 1990).
- ² Николай Бердяев. „О вечно бабьем“ в русской душе. www.vehi.net/berdyaev/rozanov.html, с. 1.
- ³ Ten pat, с. 2.
- ⁴ Николай Бердяев. *Русское зарубежье. Власть и право*. – Ленинград: Лениздат, 1991, с. 6–47.
- ⁵ Александр Замалеев. *Летты. Исследование по русской философии*. – Санкт-Петербург: изд. Санкт-Петербургского у-та, 1996, с. 56–58.
- ⁶ род – giminė, kilmė, padermė.
- ⁷ роженица – gimdyvė, gimdytoja.
- ⁸ Александр Замалеев. *Летты. Исследование по русской философии*, с. 15–20.
- ⁹ Земля родная [gimtoji žemė] – vienas archajiškiausių ir stipriausiai rusų nacionalinėje tradicijoje įsitvirtinusių kultūrinių simbolių.
- ¹⁰ Николай Арсеньев. *Из русской культурной и творческой традиции*. – London: Overseas Publications Interchange Ltd., 1992, с. 151–167.
- ¹¹ Anna Wierzbicka. *Semantics, Culture and Cognition: Universal Human Concepts in Culture Specific Configurations*. – New York, Oxford: Oxford University Press, 1992, p. 169.
- ¹² Николай Бердяев. *Самопознание. Опыт философской автобиографии*. – Москва: Мысль, 1990, с. 12.
- ¹³ Николай Арсеньев. *Из русской культурной и творческой традиции*, с. 34.
- ¹⁴ смирение – romybė, romumas, nusižeminimas.
- ¹⁵ жалость – gailėstis, pagaila.
- ¹⁶ Anna Wierzbicka. *Semantics, Culture and Cognition: Universal Human Concepts in Culture Specific Configuration*, p. 169.
- ¹⁷ regret – apgailėstauti, gailėtis, gailėstis, liūdesys.
- ¹⁸ извинить – atsiprašau, prašau atleisti.
- ¹⁹ сочувствие – užuojauta, pagaila.
- ²⁰ Николай Бердяев. *Самопознание. Опыт философской автобиографии*, с. 113.
- ²¹ Ten pat, с. 125–149.
- ²² Ten pat, с. 116.
- ²³ Николай Бердяев. *Философия свободы*. – Москва: АСТ, 2004, с. 136.

B. d.